पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रममा समाविष्ट व्याकरणको अध्ययन

शोधार्थी

दुर्गाप्रसाद चौँलागाई

परीक्षा रोल नं : २१४०२३२

त्रि.वि. दर्ता नं. : १४२४२-९१

शैक्षिक वर्ष २०६६/०६७ (सन् २०१०)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषाशिक्षा विभाग

स्नातकोत्तर तह (एम.एड) द्वितीय वर्षको नेपा. शि. (५९८)

को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

श्री सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

कोसीहरैँचा, मोरङ

वि.सं. २०७२/सन् २०१५

शोध निर्देशकको मन्तव्य

पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रममा समाविष्ट व्याकरणको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधकार्य शोधार्थी दुर्गाप्रसाद चौँलागाइले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट रहेको छु । यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

मिति : २०७२/०१/२७

दीपकप्रसाद न्यौपाने
नेपाली भाषाशिक्षा विभाग
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस , कोसीहरैँचा मोरङ

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत **पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रममा समाविष्ट व्याकरणको अध्ययन** शीर्षकको शोध पत्र तयार पार्ने क्रममा आदरणीय गुरु उप-प्राध्यापक श्री दीपकप्रसाद न्यौपानेको निर्देशनमा तयार पारिएको हो । अध्ययन र अध्यापन कार्यमा व्यस्त रहँदा रहँदै आफ्नो अमूल्य समय खर्चेर कुशल निर्देशन दिन ुहुने गुरुप्रति म सदा ऋणी रहने छु । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सहयोग र सुझाव प्रदान गर्ने श्री सुकुना बहुमुखी क्याम्पसका क्याम्पस प्रमुख लगायत नेपाली विभागीय प्रमुख श्री अमृतप्रसाद आचार्य, उप-प्राध्यापक श्री प्रेमप्रसाद भट्टराई, श्री मोहनप्रसाद काफ्ले, श्री गेहेन्द्र खनाल, श्री मेघनारायण श्रेष्ठप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अध्ययनका क्रममा सधै उत्प्रेरित गर्नुहुने मेरी ममतामयी आमा छलीमाया चौंलागाईप्रति कृतज्ञ छु । मलाई समय उपलब्ध गराउनुका साथै मेरो शैक्षिक उन्नयनका लागि गतिशील तथा रचनात्मक सहयोग प्रदानगर्ने मेरी श्रीमती निरादेवी गेलालप्रति आभारी छु ।

यो शोधकार्य सम्पन्नगर्ने क्रममा मलाई सहयोग र सुझाव दिनुहुने श्री विद्योदय निम्न माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक श्री कर्णबहादुर लामा लगायत अन्य शिक्षक शिक्षिका मित्रहरूलाई आत्मादेखि नै धन्यवाद दिन चाहान्छु । अध्ययनका क्रममा सहयोग तथा ऊर्जा प्रदान गर्ने मेरा सहयोगी तथा सहपाठी मित्रहरू सीता ढुंगाना, डिल्लीराम कट्टेल, प्रदीप कार्कीप्रति अनुग्राही छु । अध्ययनलाई निरन्तरता दिने क्रममा परोक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने दिदी यमुना गौतम साथै मेरा प्यारी छोरीहरू निदर्शना तथा सुदर्शना चौंलागाईलाई धन्यवाद नदिइरहन सक्दिन । यो शोधकार्य सम्पन्न गर्न सामग्री उपलब्ध गराएर सहयोग गरिदिनु हुने श्रद्धेय गुरुहरू श्री रामप्रसाद भण्डारी, श्री खगेन्द्र नेउपाने, कोमलप्रसाद पोखरेल, शुश्री बाला भट्टराई लगायत यस शोधकार्य सम्पन्न गर्ने क्रममा विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग गर्नुहुने मेरा सम्पूर्ण शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई शुद्धसँग टङ्कन गरी पूर्णता प्रदान गर्न सहयोग पुऱ्याउने फोटो महल दमकका मित्र विदुर भण्डारीलाई धन्यवाद दिंदै मूल्याङ्कनका लागि विभाग समक्ष पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

दुर्गाप्रसाद चौंलागाई

श्री सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

शोधसार

शोधार्थी	: दुर्गाप्रसाद चौँलागाई
क्याम्पस रोल नं.	: २०३
परीक्षा रोल नं.	: २१४०२३२
त्रि.वि. दर्ता नं.	: १४२४२-९१
शोधनिर्देशक	: उप-प्राध्यापक श्री दीपकप्रसाद न्यौपाने

प्रस्तुत पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली विषयको पाठ्यक्रममा समाविष्ट व्याकरणको अध्ययन शीर्षकको शोधकार्य पाँच परिच्छेदमा विभाजन गरी तयार पारिएको छ । उक्त परिच्छेदमा गरिएका विभिन्न विश्लेषणको सार तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

पहिलो परिच्छेद शोध परिचय रहेको छ । यस अन्तर्गत अध्ययनको पृष्ठभूमि, समस्याको कथन, अध्ययनका उद्देश्यहरू, अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू, अध्ययनको औचित्य र महत्त्व, अध्ययनको परिसीमा रहेका छन ।

दोस्रो परिच्छेदमा सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन, पूर्वकार्यको समीक्षा, अध्ययनका लागि पुनरावलोकनको उपादेयता, सैद्धान्तिक अवधारणात्मक ढाँचा रहेका छन ।

तेस्रो परिच्छेदमा अध्ययनको विधि र प्रक्रिया रहेको छ । यस अन्तर्गत अध्ययन विधि, जनसंख्या, नमूना र नमूना छनोट, अध्ययनको क्षेत्र, तथ्यांक संकलनका साधन र तरिका, तथ्यांक संकलन प्रक्रिया रहेका छन ।

परिच्छेद चारमा पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली विषयमा समाविष्ट नेपाली व्याकरणको अध्ययन तथा विश्लेषण रहेको छ । यस अन्तर्गत नेपाली भाषा पाठ्यक्रमको परिचय, पाठ्यक्रमको साधारण उद्देश्य, नेपाली विषयको व्याकरणात्मक पाठ्य विषय, व्याकरण शिक्षणका उद्देश्य, व्याकरण शिक्षणका विधि रहेका छन । यसै गरी निर्दिष्ट पाठ्यक्रममा समाविष्ट व्याकरण विधाको प्रस्तुतिक्रम रहेको छ । जसअन्तर्गत अक्षरीकरण र वर्णविन्यास, नेपाली शब्दभण्डार, वाक्यतत्वपरक रचना, सङ्कथन/पाठको संरचना, पुरानो र नयाँ पाठ्यक्रमको तुलना रहेका छन ।

परिच्छेद पाँचमा निष्कर्ष र सुझाव रहेको छ । यस अन्तर्गत अध्ययनको निष्कर्ष, सबल पक्ष, दुर्वल पक्ष, सुझावहरू, सम्भावित शोध शीर्षकहरू र सन्दर्भसामग्री सूची प्रस्तुत गरिएको छ ।

विषयसूची

	पेज नं.
सिफारिस पत्र	क
स्वीकृति पत्र	ख
शोधसार	ग
कृतज्ञता	घ
विषयसूची	ङ

परिच्छेद एक : अध्ययनको परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	४
१.५ अध्ययनको परिसीमा	४

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन	५
२.२ पूर्वकार्यको समीक्षा	५
२.३ अध्ययनका लागि पुनरावलोकनको उपादेयता	७
२.४ सैद्धान्तिक अवधारणात्मक ढाँचा	८

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययन विधि	९
३.२ जनसंख्या, नमुना र नमुना छनोट	९
३.३ अध्ययनको क्षेत्र	९
३.४ तथ्यांक संकलनका साधन र तरिका	१०
३.५ तथ्यांक संकलनप्रक्रिया	१०
३.६ तथ्यांकव्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया	१०

परिच्छेद चार : पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली विषयमा समाविष्ट व्याकरणको अध्ययन

४.१ स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रमको परिचय ११

४.२ स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रमको उद्देश्यहरू ११

४.३ स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रमको पाठ्य विषयको परिचय १२

४.४ स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रमको व्याकरणात्मक पाठ्य विषय १२

४.५ स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रमको शिक्षणका उद्देश्यहरू १३

४.६ स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रमका शिक्षणका विधिहरू १४

४.७ स्नातक तहको अनिवार्य नेपाली पाठ्यक्रमका पाठ्यवस्तुको विश्लेषण र मूल्यांकन १४

४.७.१ अक्षरीकरण र वर्णविन्यास १४

४.७.१.१ अक्षरीकरण १५

४.७.१.१.१ नेपाली शब्दमा अक्षरको स्थिति १६

४.७.१.१.२ नेपाली द्विस्वर र द्विस्वर भएका अक्षर १६

४.७.१.१.३ शब्दको अजन्त र हलन्त उच्चारण तथा अक्षरीकरण १७

४.७.१.१.४ ऋ, ञ, ण, श, ष, स, क्ष, त्र, ज्ञ को प्रयुक्त शब्दको अक्षरीकरण १८

४.७.१.१.५ द्वित्वउच्चारण हुने शब्द र तिनको अक्षरीकरण १८

४.७.१.१.६ द्वित्वहुँदा अघिल्लो वर्ण परिवर्तन हुने शब्दहरू १८

४.७.१.१.७ अग्र परिवेशमा स युक्त संयुक्त व्यञ्जनमा अक्षरीकरण १८

४.७.१.१.८ मानक उच्चारण र अग्र अक्षरको पहिचान र संख्या निर्धारण १९

४.७.१.२ नेपाली वर्णविन्यास १९

४.७.१.२.१ लेख्य र नेपाली वर्णविन्यास २०

४.७.१.२.२ तत्सम शब्दको शब्दवर्ग २१

४.७.१.२.३ तद्भव र आगन्तुक शब्दको वर्णविन्यास २१

४.७.१.२.४ मिश्रित नियम २१

४.७.१.२.५ क्षतिपूर्ति दीर्घीभवन र कथित शिष्ट प्रयोग २२

४.७.१.२.६ संख्या वाचक शब्द २३

४.७.१.२.७ तत्सम आधार तत्वबाट तद्भव प्रत्यय लागेर निर्मित शब्द २३

४.७.१.२.८ पदयोग र पदवियोग २४

४.७.२ नेपाली शब्दभण्डार २५
४.७.२.१ शब्द स्रोत र शब्दबर्ग २६
४.७.२.१.१ शब्दस्रोत २७
४.७.२.१.२ शब्दवर्ग २८
४.७.२.१.३ शब्दबनोट ३१
४.७.२.१.४ शब्दार्थ र शब्दहरूको प्रयोग ३३
४.७.३ वाक्यतत्वपरक रचना ३४
४.७.३.१ लिङ्गगत आधारमा रचना ३५
४.७.३.२ वचनगत आधारमा रचना ३५
४.७.३.३ पुरुषगत आधारमा रचना ३५
४.७.३.४ आधारका आधारमा रचना ३६
४.७.३.५ कालका आधारमा रचना ३६
४.७.३.६ पक्षका आधारमा रचना ३७
४.७.३.७ भावका आधारमा रचना ३८
४.७.३.८ वाच्यका आधारमा रचना ३८
४.७.३.९ करणका आधारमा रचना ३९
४.७.४ सङ्कथन/पाठको संरचना ३९
४.७.४.१ व्याकरणिक संसक्ति ४०
४.७.४.२ कोशीय संसक्ति ४४
४.८ स्नातक तहको विगत र वर्तमान पाठ्यक्रमको भिन्नता ४६
४.८.१ विगतको नेपाली विषयको पाठ्यक्रम ४६
४.८.२ वर्तमान स्नातक तहको नेपाली विषयको पाठ्यक्रम ४६
४.९व्याकरण शिक्षणका समस्याहरू ४७
४.१० व्याकरणात्मक पाठ्यवस्तुमा गुणात्मक पक्षहरू ४८
४.११ व्याकरणात्मक पाठ्यवस्तुका ऋणात्मक पक्षहरू ४९
४.१२ शिक्षण विधि ४९
४.१३ मूल्याङ्कन पद्धति ५०

परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष/सुझावहरू र उपयोगिता

५.१ निष्कर्ष ५३

५.१.१ सबलपक्ष ५४

५.१.२ दुर्वल पक्ष ५४

५.२ सुझावहरू ५५

५.२.१ नीतिगत तहका लागि ५५

५.२.२ अभ्यास तहका लागि ५५

५.२.३ अनुसन्धान तहका लागि ५६

५.३ सम्भावित शोध शीर्षकहरू ५६

सन्दर्भसामग्री सूची

परिशिष्टहरू